

مشهدی "چراغ"

نووسیخی: مامەند جەهان میهەن

پیره‌پیاویکی رەقە ئەوی درێژی رەشتالە، خەنکی "ملک کندی" بوو و هەموو سائیک بۆ کەتیره‌کردن پەریوه‌ی ئەو ناوێ دەبوو و تا دواى شەختەى پاییز و کۆتایى گە‌ل‌پێزان لە لامان دەمایه‌وه.

مشهدی بێجگە لە زمانى "نازەرى کۆن" هیچ زمانىکى تری نەدەزانی، ئەو بە نازەرى کۆن و کاکم بە موکریانى تۆخ و تۆزیک خۆدە‌چپەرە‌وه‌بردن و دەست راوه‌شاندن و هێنان و بردن، یە‌ک‌ترین تێدە‌گە‌یاند.

مشهدی بە چەند مانگە کار و کوێرە‌وه‌رى، نان و بژوی ژيانى سێ مانگەى زستانى سارد و سړى نازەرى‌بایجانى پەیدا دە‌کرد و بە نیوه‌گیانى خۆى دە‌گە‌یاندە‌وه‌ به‌هار، ئەو جار وە‌ک کۆتەرە‌دار هە‌له‌سوونەى دە‌هێنایه‌وه‌ و سەر لە نوێ دە‌ژیايه‌وه‌.

هەموو سائیک کە دە‌هات، پێش ئە‌وه‌ى دە‌ست بە‌کار کات، دە‌ر‌پۆ‌یشتە لای دووکانى "جەهانى" یە‌کان، کە یە‌کە بازرگانی شار بوون و لە سەر نرخی کەتیره‌ى سأل لە گە‌لیان رێک دە‌کە‌وت و دە‌سازان، ئەو جار دە‌ست بە‌کار

دهبوو، دهمبيني که له بهر قرچهی سووره تاوی هاوین وهک داوهل رېش
هه لنگه رابوو و رهنګی به روویه وه نه مابوو، دهست و پل و قاچ و قولى به
درک و دال و بهرد و دارى ئه و ناوه هه لا هه لا بېوو، به لام چاره چېوو؟ نان
بوو دهبوو بۆ سه رما و سوئل و شکسته به ندى زستان پاشه کهوت بکړیت.

ئيواران که به ره و که پره که ی ئيمه ده گه رايه وه، له گه ل کاکم که ئه ویش له و
حه ساوهر نه بوو، به ديار تيشکی روونا کاپی سووتانی کولکه بووزیکه وه تا
شه و ده زرينگيه وه و ئه ستره ی به يان هه لدهات، سيگريان ده کيشا و
چاپی يان ده خواره وه و نه هامه تی ژيانان بۆ يه کتر ده گرايه وه.

دهمدیت که مشهدی تریاکى ده کيشا، کاکم زور به نهرم و نیانی بې ئه وه ی
ناوی تریاک بېنیت، ده یکوت: مشهدی ئه وه لابه! ئه وه ژيانت دها به بادا
و و اباشه لا له لای ئه وه لا ده ی.

مشهدیش که تازه مژیکى لیدابوو و پشوویه کی دابوو ده یکوت: کاکه
مه حمود! خوا بته خشیت! ئه وه م نه بېت، کوا له و شاخ و کيو و ههرده
چۆکم له گه نم دیت؟

من نهمدیت کاکم له گه ل مشهدی تریاک بکیشیت، خو ئه گه ر کیشابیتى،
یاخوا نوشی گیانی بېت! بلې له و سه رده مه کی بووبیت له کاکى من بیزار و
بیواز و ماندووتر بووبیت و زیاتری پیویستی به تاویک حه سانه وه و
سوکنایى دهروونی بووبیت.

جار و بار که نه ده چوو ه کار، ئه وه ديار بوو رۆزى وچان و پشوودانى بوو،
ئه ویش چ پشوودانیک؟ له به ره به یانه وه تا دره نگانیک، نویتى ده کرد و
ده پارایه وه و ده کرووزایه وه که خوا بیبه خشى و لې خوش بېت! دياره ئه وه
سه رجه می نویتى ئه و ماوه یه ی بوو که بوی نه کرابوو و له سه رى که له که
ببوو.

سال نوئ بۆ وه و به هار هات و رۆپى و پووشپه ریش تپه رى به لام

مشهدیه پیره هیچ سهر و سؤراغی نه بوو. ئیواریه ک بهیدا بوو، به لام ئه و جار ته نیا نه بوو، بیچوو مه میمونیک سوورکه ئه ی به دواوه بوو.

پاش تاوئیک چاک و چونی و لیک پرسین، کاکم قامکی بو مه میمونه که یاداشت و پرسى: مشهدی ئه دی ئه وه چییه؟ مشهدی ملی به لاهه نا و کوتی: ئه و مه میمونه مان له ماله وه هه بوو، کهس نه بوو چاوه دیری بکا، به ناچار له گه ل خۆم هیناوه.

شه ودرنگان، که به شه ر و کیشه و هه را بو خه وتن ناردیانم بو سهر بان، له خۆشی مه میمون تا به ربه یان خه وم لینه کهوت و هه ر ئه ستیره م ده ژمارد.

چه ند رۆژیک به سهر چوو، مشهدی به یانیا ن زوو، ده رۆیشه ته ناو بازار و تا ئیواره نه ده گه راوه. ئه وه پیشه ی هه موو سالتیکی بوو که ده بوو پیشه کی له گه ل بازارگانه کان له سهر نرخى که تیره ریک کهون.

هه تا رۆژیک کاکم به هه لکه وت له ناو بازار، له ناو ئاپۆره ی خه لکدا تووشی مشهدی ببوو که خه ربیکی مه میمون هه ئپه راندن بوو، به لام بو ئه وه ی مشهدی به خۆیدا نه شکیته وه، خۆی نیشان نه دابوو.

بو ئیواره که مشهدی هاته وه، کاکم زور به میهره بانى ده ستیکی خسته سهر شانی و کوتی: مشهدی! نازانم له "ملک کندی"، به لام ئه و کاره لیره باو نیه و له ناو خه لکدا ناپه سه نده و خۆشناو نیه! و اباشه هه روا به سهر به رزی خه ربیکی که تیره کردنه که ی خۆت بیت!

مشهدی سوور هه لنگه را و، ملی به لاهه نا و، کوتی: ئه و پیشه یه له لای ئیمه ش هه ر نه شیاوه و باو نیه، به لام له گه ل پیری و نه بوونی بلیم چی؟ تازه کوا به و ته مه نه وه که تیره کردن به من ده کریت؟ بو نابینی ئه ژنوکانم چیتر له شمیان بو راگیر ناکریت!

له م رۆژه وه به دوا به یانیا ن زوو مشهدی مه میمونی وه دوا ی خۆی ده دا و ،

سه رڼکي ناو بازاری ددها و، نه گهر پوولټیک په پیدا بووبا، نه گینا ده گه راوه و تا روژ فینک دهبوو له ژیر سیبهری قه یسی په کان، پال ده که وت.

هر که مشهدی وه نه وزی ددها، مه میمونه که خوی دده زپوه ده هاته لاما، نه و دم دهبوو به کاتی گه مه ی ئیمه ی مندال، به دار قه یسی په کان دا هه لده گه را، نه وه ی که گه یبوو یان تازه ئال و بول ببوو ده یخوارد و، چه قاله ترش و کاله کانیشی به سهر و سه کوتی ئیمه داده دا، ده چووه سهر چلووکی شه کره سیوه کان، لکه کانی راده وه شانده و سیوه کانی دته کاند، ئیتر ئیمه شاگه شکه دهبووین و و دهبوو راینه وه له خوشیان.

وادیار بوو مه میمونه که ش کایه و گه مه ی له گه ل ئیمه ی له و کاره ی مشهدی تووشی ببوو، پخ خوشتر بوو.

سال دره ننگ بوو، مشهدی به ره و ملک کنده ی رویشته وه، کاکم پی وانه بوو جاریکی تر مشهدی رڼگی له ناوه بکه ویتته وه، نه وه ش بو من ببوو به خه میکی گه وره و پی شوه خت به روکی پیگرتبووم.

سهر له نوی سال نوی بووه، شیلانه کانی لیواری جوگه پشکووتن، گوپزه کان پلپته یان وهرانده، هیلانه ی گوره ویچنه کان به چلووکی چناره کانه وه هه لواسران.

ئیواره په ک دهنگیکی ئاشنا بانگی کاکمی کرد! دهنگی مشهدی بوو، به لام له بهر چر و پری قامیشه لان و سی سوو و جه گه نی لیوی جوگه رهنگی دیار نه بوو.

کاکم به په له هاواری کرد: مشهدی کوای؟ با نه و ئانوداره ت به سه رجوگه دا بو رایه ل که م !

مشهدی له خوشیان رانه وه ستا و به جل و بهرگه وه له ده راوه که په ریبه وه و له گه ل کاکم باوه شیان به په کدا کرد.

مشهدی کوره‌کە‌ی له‌گە‌ڵ خۆ‌ی ه‌ینابوو و به‌ هیوا بوو له‌و ئاوابیانە‌ی ده‌وری شار، وه‌کوو کاردار، له‌ جێ‌یه‌ک دايمه‌زینیت.

چە‌ند رۆژنیک تێپه‌ری بوو، شه‌رنیکی بێ ئامان له‌ نیوان کورد و ئازهرییه‌کان له‌ "نه‌غه‌ده" هه‌نگیرسا بوو، خه‌لکی بێ تاوان له‌ تاوان مأل و حالیان به‌جێ‌هێشتبوو و په‌ریوه‌ی دێهاتی ده‌وروبه‌ر ببوون.

ئاگری رقی و قین وا به‌ تاو و تین بوو که‌ تانه‌ی خستبووه‌ سه‌ر چاوی هیندیک که‌س و بێجگه‌ خوێن رشتن و تۆله‌ سه‌ندن بیریان بۆ هه‌یچی تر نه‌ده‌چوو.

له‌و ته‌م و مژه‌ ژه‌هراوییه‌دا و له‌م گێژاوی ئاژاوه‌دا، مشهدی و کوره‌کە‌ی له‌ کلکه‌ی "پردی سوور"، نااگا له‌ سه‌ر رینگ تووشی ماشینیکی گاز ده‌بن، کابرای شۆفیر که‌و کوژی به‌ ژ ۳ بۆیان داده‌نیشتی و هه‌ر له‌وی مشهدی و کوره‌کە‌ی ده‌کووژیت.

گۆیا ته‌رمی مشهدی یان له‌ سه‌ر ته‌نیشته‌ داناوو، زۆر که‌سی تر خۆیان راناوو و کوردایه‌تی خۆیان نواندبوو و، سی چوار فیشه‌کیان به‌ ته‌رمی مشهدی یه‌وه‌ نابوو.

ئێواره‌ی ئه‌و رۆژه‌ که‌ ئه‌و هه‌وا له‌ بلاو بۆوه‌، چاوم لێبوو هه‌یشوی فرمێسک به‌ چاوه‌کانی کاکم دا شۆر ببۆوه‌، کات مه‌یبوو و نه‌ ده‌جوولا و راپه‌ستا بوو، ئیتر هه‌یج شتیک بۆ کوتن نه‌مابوو.

بۆ شه‌ویش هه‌ر به‌ تاریکی دانیشته‌ین و له‌ تاو مشهدی چراغ که‌س هۆشی هه‌لکردنی چرای نه‌بوو.

*زمانی ئازهری کۆن: زمانی ئازهریایجان بووه‌ پێش هاتنی خێله‌ تورکه‌کان

له ئاسیای ناوهندهوه. احمد کسروی لیکۆلینهوهیه کی زۆر به نرخى له سهه کردوو.

*که تیره - که تیرا : له شیرهی گوئیی ده گیری و بو چاره سهیری و ده رمانی زۆر نه خووشی که لکی لیوه رده گیریت.

*وینه: له گووگل وه گراوه

مشهدی "چراغ"

پیره پیاویکی رهقه لهی درێژی رهشتاله، خه لکی "ملک کندی" بوو و هه موو سائیک بو که تیره کردن په پیره وه ئه و ناوه ده بوو و تا دواى شه خته ی پاییز و کۆتایى گه لارپیزان له لاما ن ده مایه وه.

مشهدی بێجگه له زمانى "نازه رى کۆن" هېچ زمانیکى تری نه ده زانی، ئه و به نازه رپی کۆن و کاکم به موکریانى توخ و توژیک خۆده چیره وه بردن و ده ست راوه شانندن و هینان و بردن، به کترین تیده گه یاند.

مشهدی به چهند مانگه کار و کویره وه رى، نان و بزیوی ژيانى سى مانگه ی زستانى سارد و سړى نازه ربايجانى په یدا ده کرد و به نیوه گیانى خو ی ده گه یانده وه به هار، ئه و جار وه ک کۆته ردار هه له سوونه ی ده هینایه وه و سه ر له نو ی ده ژیايه وه.

هه موو سائیک که ده هات، پئيش ئه وه ی ده ست به کار کات، ده رپوئشته لای دووکانى "جهانى" به کان، که به که بازرگانی شار بوون و له سه ر نرخى که تیره ی سا ل له گه لیان رپیک ده که وت و ده سازان، ئه و جار ده ست به کار ده بوو، ده مبینى که له بهر قرجه ی سووره تاوى هاوین وه ک داوه ل ره ش هه لگه رابوو و ره نگی به روویه وه نه مابوو، ده ست و پل و قاچ و قولى به

دېرک و دال و بهرد و داری ئه و ناوه هه لا هه لا ببوو، به لام چاره چبوو؟ نان بوو ده بوو بو سه رما و سوئل و شکسته به ندى زستان پاشه کهوت بکريت.

ئيواران که به ره و که پره که ی ئيمه ده گه رايه وه، له گه ل کاکم که ئه ویش له و حه ساوه تر نه بوو، به ديار تيشکی روونا کاپی سووتانی کولکه بووزیکه وه تا شه و ده زرينگيه وه و ئه ستیره ی به یان هه لده هات، سیگاریان ده کيشا و چاپی یان ده خوارده وه و نه هامة تی ژيانیان بۆ یه کتر ده گيرايه وه.

ده مدیت که مشهدی تریاکى ده کيشا، کاکم زور به نهرم و نیانی بۆ ئه وه ی ناوی تریاک بینیت، ده یکوت: مشهدی ئه وه لابه! ئه وه ژيانت ده دا به بادا و واباشه لا له لای ئه وه لا ده ی.

مشهدیش که تازه مژنکی لیدابوو و پشوویه کی دابوو ده یکوت: کاکه مه حموود! خوا بته خشیت! ئه وه م نه بیت، کوا له و شاخ و کيو و ههرده چۆکم له گه لم دیت؟

من نه مدیت کاکم له گه ل مشهدی تریاک بکیشیت، خو ئه گه ر کیشابیتى، یاخوا نوښی گیانی بیت! بلې له و سه رده مه کی بوو بیت له کاکى من بیزار و بیواز و ماندووتر بوو بیت و زیاتری پیویستی به تاوئیک حه سانه وه و سوکناپی ده روونی بوو بیت.

جار و بار که نه ده چوو ه کار، ئه وه ديار بوو رۆزی وچان و پشودانی بوو، ئه ویش چ پشودانیک؟ له به ره به یانه وه تا دره نگانیک، نوښی ده کرد و ده پارايه وه و ده کپرووزايه وه که خوا بیبه خشى و لپی خوش بیت! دياره ئه وه سه رجه می نوښی ئه و ماوه یه ی بوو که بۆی نه کرابوو و له سه ری که له که ببوو.

سال نوئى بۆوه و به هار هات و رۆپی و پووشپه ریش تپه رى به لام مشهدیه پیره هیچ سه ر و سؤراغی نه بوو. ئيواره یه ک په یدا بوو، به لام ئه و جار ته نیا نه بوو، بیچوو ه مه یموونیکى سوورکه له ی به داوه بوو.

پاش تاوئیک چاک و چۆنی و لئیک پرسین، کاکم قامکی بۆ مهیموونه که
راداشت و پرسى: مشهدى ئەدى ئەوه چیه؟ مشهدى ملی بهلاوه نا و
کوئی: ئەو مهیموونه مان له مالهوه ههبوو، کهس نهبوو چاوه دێری بگا، به
ناچار له گه ل خۆم هیناوه.

شه ودرنگان، که به شهر و کیشه و ههرا بۆ خهوتن ناردیانم بۆ سهر بان، له
خۆشى مهیموون تا به ربهیان خهوم لینه کهوت و ههر ئەستیره دهژمارد.

چهند رۆژیک به سهر چوو، مشهدى به یانیان زوو، ده رۆیشته ناو بازار و تا
ئێواره نه ده گه راوه. ئەوه پیشه ی هه موو سائیکی بوو که ده بوو پیشه کی له
گه ل بازارگانه کان له سهر نرخی که تیره ریک کهون.

هه تا رۆژیک کاکم به هه لکهوت له ناو بازار، له ناو ئاپۆره ی خه لکدا تووشی
مشهدى ببوو که خه ریکی مهیموون هه لپه راندن بوو، به لام بۆ ئەوه ی
مشهدى به خۆیدا نه شکیته وه، خۆی نیشان نه دا بوو.

بۆ ئێواره که مشهدى هاته وه، کاکم زۆر به میهره بانى ده ستیکی خسته سهر
شانى و کوئی: مشهدى! نازانم له "ملک کندی"، به لام ئەو کاره لیره باو نیه
و له ناو خه لکدا ناپه سه نده و خۆشناو نیه! واباشه هه روا به سهر به رزی
خه ریکی که تیره کردنه که ی خۆت بیت!

مشهدى سوور هه لگه را و، ملی به لاوه نا و، کوئی: ئەو پیشه یه له لای
ئیمه ش ههر نه شیاهه و باو نیه، به لام له گه ل پیری و نه بوونی بلیم چی؟
تازه کوا به و ته مه نه وه که تیره کردن به من ده کریت؟ بۆ نابینی ئەژنۆکانم
چیتر له شمیان بۆ راگیر ناکریت!

له م رۆژه وه به دوا به یانیان زوو مشهدى مهیموونی وه دوا ی خۆی ده دا و ،
سه ریکی ناو بازاری ده دا و، ئە گه ر پوولتیک پهیدا بووبا، ئە گینا ده گه راوه و
تا رۆژ فینک ده بوو له ژیر سینبه ری قه یسی یه کان، پال ده کهوت.

هەر که مشهدی وه نهوزی دهدا، مهیمونه که خۆی دهدزێوه دههاته
لامان، ئهو دهم دهبوو به کاتی گهمه ی ئیمه ی مندال، به دار قهسی یه کان
دا هه لده گهرا، ئهوهی که گهیبوو یان تازه ئال و بۆل ببوو دهیخوارد و،
چهقاله ترش و کاله کانیشی به سهر و سه کوتی ئیمه دادهدا، دهچوووه سهر
چلووکی شه کره سیوه کان، لکه کانی رادهوه شانده و سیوه کانی دهته کاند، ئیتر
ئیمه شاگهشکه دهبووین و و دهبووراینهوه لهخۆشیان.

وادیار بوو مهیمونه کهش کایه و گهمه ی له گه ل ئیمه ی له و کاره ی
مشهدی تووشی ببوو، پێ خۆشتر بوو.

سال درهنگ بوو، مشهدی به رهو ملک کندی رۆیشتهوه، کاکم پێی وانهبوو
جاریکی تر مشهدی رینگای له ناوه بکهوئتهوه، ئهوهش بۆ من ببوو به
خه مێکی گه وره و پێشوهخت بهرۆکی پێگرتبووم.

سهر له نوێ سال نوێ بووه، شیلانه کانی لیواری جۆگه پشکووتن،
گوپزه کان پلپته یان وه راند، هیلانه ی گۆره ویچنه کان به چلووکی
چناره کانهوه هه لئاسران.

ئێواریه ک دهنگیکی ئاشنا بانگی کاکمی کرد! دهنگی مشهدی بوو، به لام له
به ر چر و پری قامیشه لان و سی سوو و جه گه نی لیوی جۆگه رهنگی دیار
نه بوو.

کاکم به په له هاواری کرد: مشهدی کوای؟ با ئهو ئالوودارهت به
سه رجۆگه دا بۆ رایه ل کم !

مشهدی له خۆشیان رانه وه ستا و به جل و بهرگه وه له دهراوه که په ریه وه
و له گه ل کاکم باوه شیان به یه کدا کرد.

مشهدی کوره که ی له گه ل خۆی هیتابوو و به هیوا بوو له و ئاویانیه ی
دهوری شار، وه کوو کاردار، له جییه ک دایمه زینیت.

چەند پوژتیک تېپەری بوو، شەپکی بې ئامان لە نیوان کورد و ئازەریه کان لە "نەغەدە" هەلگەرسا بوو، خەلکی بې تاوان لە تاوان مأل و حالیان بەجێهێشتبوو و پەریوەی دێهاتی دەورووبەر ببوون.

ئاگری رق و قین وا بە تاو و تین بوو کە تانە ی خستبوو سەر چاوی هیندیک کەس و بېجگە خوین رشتن و تۆلە سەندن بیران بۆ هیچی تر نەدەچوو.

لەو تەم و مژە ژەهراوییدا و لەم گێزاوی ئاژاوەدا، مشەدی و کورە کە ی لە کلکە ی "پردی سوور"، نااگا لە سەر رینگا تووشی ماشینیکی گاز دەبن، کابرای شوڤیر کە وکوژی بە ژ ۳ بۆیان دادەنیشی و هەر لەوی مشەدی و کورە کە ی دەکوژی.

گۆیا تەرمی مشەدی یان لە سەر تەنیشت دانابوو، زۆر کەسی تر خوێان رانابوو و کوردایەتی خوێان نواندبوو و، سێ چوار فیشەکیان بە تەرمی مشەدی یەو نابوو.

ئێواری ئەو پوژە کە ئەو هەواڵە بلاو بۆو، چاوم لیبوو هیشووی فرمیسک بە چاوە کانی کاکم دا شوڤر ببۆو، کات مەیبوو و نە دەجووڵا و راوەستا بوو، ئیتر هیچ شتیک بۆ کوتن نەمابوو.

بۆ شەویش هەر بە تاریکی دانیشتین و لە تاو مشەدی چراغ کەس هۆشی هەلکردنی چرای نەبوو.

*زمانی ئازەری کۆن: زمانی ئازەریبايجان بوو پێش هاتی خێلە تورکەکان لە ئاسیای ناوەندەو. احمد کسروی لیکۆلینەو هەیه کی زۆر بە نرخێ لە سەر کردوو.

*كەتيرە - كەتيرا : له شيرهى گوئىنى ده گيرى و بو چاره سه رى و ده رمانى
زور نه خو شى كه ئكى ليوه رده گيرت .

*وئنه : له گووگل وه گيراوه